

**Το επάγγελμα του ιστορικού, όπως το αντιλαμβανόμαστε σήμερα,
στο Βυζάντιο δεν υπήρχε**

Συνέντευξη του Απόστολου Καρπόζηλου* στην Πόλυ Κρημινιώτη

Ερ.: Η Ιστορία γράφεται και ξαναγράφεται. Εσείς τι επιδιώξατε καταγράφοντας τη βυζαντινή ιστοριογραφία;

Απ.: Επιδίωξα να δώσω μια συνολική εικόνα σ' αυτούς τους τέσσερις τόμους της ιστοριογραφίας στην πορεία της βυζαντινής χιλιετίας.

Ερ.: Τι μας φανερώνει αυτή η πορεία;

Απ.: Πρώτα απ' όλα την εξέλιξη της ιστοριογραφικής σκέψης. Το πώς αποτύπωσαν, είδαν και ερμήνευσαν τα γεγονότα της εποχής τους οι ιστορικοί αλλά και οι χρονογράφοι. Στην περίπτωση μάλιστα των χρονογράφων, αξιοσημείωτο είναι ότι κατέγραψαν τους σταθμούς της Ιστορίας από κτίσεως κόσμου έως την εποχή τους, περιλαμβάνοντας σ' αυτή την αναδρομή τις μεγάλες αυτοκρατορίες, με τελευταία αυτή του Βυζαντίου.

Ερ.: Επιχείρησαν να συγγράψουν μια παγκόσμια Ιστορία;

Απ.: Πράγματι, επρόκειτο για μια παγκόσμια Ιστορία, η οποία ξεκινούσε με τα δεδομένα της Βίβλου, περιλαμβάνοντας όλη την ιερά Ιστορία, και συνέχιζε με την Ιστορία των ανατολικών λαών, Περσών και Μεγάλου Αλεξάνδρου, με τελευταία αυτή της Ρώμης. Αυτού του είδους η χρονογραφία συνεχίστηκε μέχρι και τους τελευταίους αιώνες του Βυζαντίου. Χαρακτηριστικό της είναι βέβαια ότι απ' αυτές τις χρονογραφίες απουσιάζει παντελώς η αρχαιοελληνική Ιστορία, οι πόλεις - κράτη των αρχαίων Ελλήνων.

Ερ.: Αυτό πού το αποδίδετε;

Απ.: Στο γεγονός ότι η αντίληψη που είχαν για την Ιστορία συνδεόταν άρρηκτα με την εξουσία των αυτοκρατόρων και στην προκειμένη περίπτωση των χριστιανών αυτοκρατόρων, που ήταν οι εκλεκτοί του Θεού.

Ερ.: Ποιοι έγραφαν ιστορία και ποιους σκοπούς εξυπηρετούσαν;

Απ.: Το επάγγελμα του ιστορικού, όπως το αντιλαμβανόμαστε σήμερα, δεν υπήρχε. Από την άλλη μεριά, η Ιστορία ήταν καθαρά ελληνική υπόθεση, με αναγωγές στην αρχαιότητα και στα πρότυπά της. Πολλοί εξ αυτών των ιστορικών ήταν κρατικοί υπάλληλοι, οι οποίοι συχνά έγραφαν κατά παραγγελία και με προφανείς προπαγανδιστικούς στόχους. Δεν έλειπαν ωστόσο και οι αντιπολιτευτικές ιστορίες, που επίσης είχαν προπαγανδιστικό στόχο. Και στη μία περίπτωση, και στην άλλη το διακύβευμα ήταν πολιτικοθησκευτικό κι αυτό το βλέπουμε από την εποχή κιώλας του Μεγάλου Κωνσταντίνου, όταν ο αυτοκράτορας χαρακτηρίζεται ως ο κεχρισμένος του Θεού, ο προστάτης της Εκκλησίας και στην εποχή του εγκαινιάζεται ένα νέο είδος Ιστορίας, η εκκλησιαστική, με πρώτον διδάξαντα τον Ευσέβιο Καισαρείας. Εξυπακούεται ότι ο στόχος αυτής της Ιστορίας ήταν απολογητικός, δηλαδή επιδίωξη της ήταν να υπερασπιστεί τον χριστιανισμό και ως εκ τούτου στρεφόταν κατά των εθνικών.

Οι κλασικίζοντες ιστορικοί, από την άλλη πλευρά, επιβιώνουν για τουλάχιστον δύο αιώνες, δηλαδή μέχρι και τον 5^ο αι. τουλάχιστον, και δεν διστάζουν να ασκήσουν δριμεία κριτική κατά των χριστιανών αυτοκρατόρων, όπως ο Ευνάτιος, ο υμνητής του αυτοκράτορα Ιουλιανού του Παραβάτη, ο Ζώσιμος, ο οποίος δεν δίστασε να

κατηγορήσει τον Μέγα Κωνσταντίνο για εγκλήματα, ή ο Πρίσκοι, ο οποίος αποδοκίμασε τον άβουλο Θεοδόσιο Β΄ για την ενδοτική πολιτική του σε σχέση με την καταβολή φόρων υποτελείας στον Αττίλα.

Από αυτή την περίοδο κιόλας, διακρίνουμε τρία ρεύματα στην Ιστορία, την εκκλησιαστική Ιστορία, την κλασικίζουσα και τη χριστιανική χρονογραφία. Και βέβαια, τα έργα αυτά διαφοροποιούνται ανάλογα με την εποχή και τις περιστάσεις. Με τις πολιτικοκοινωνικές αναστατώσεις και τις αλλαγές που συντελέστηκαν τον 7^ο και τον 8^ο αιώνα εξαιτίας του αραβικού επεκτατισμού, θεσμοί και ιδέες που είχαν τις ρίζες τους στον πολιτισμό της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας εγκαταλείφθηκαν και η εγκατάλειψή τους σηματοδοτούσε στο πέρασμα στον βυζαντινό μεσαίωνα. Ο ιστορικός δεν αναζητεί πλέον τα αίτια των γεγονότων, αλλά προτάσσει κυρίως την επέμβαση μιας υπερβατικής δύναμης στα ανθρώπινα πράγματα, η οποία κατευθύνει τον ρου της Ιστορίας. Έτσι, λοιπόν, η Ιστορία παύει να ασχολείται με τα βαθύτερα αίτια των κοινωνικών αλλαγών και στρέφεται στην αξιολόγηση των ανθρώπινων πράξεων με κριτήριο την ευσέβεια και την πίστη στο θείο.

Ερ.: Δεν υπάρχουν ρωγμές σ' αυτή την ιστοριογραφική τάση;

Απ.: Γεγονός είναι ότι στην περίοδο της Μακεδονικής Αναγέννησης, μαζί με την οικονομική ανάκαμψη και τη δημιουργία μιας νέας αριστοκρατίας, εμφανίζεται στο πνευματικό προσκήνιο και μια νέα τάξη λογίων, τα ενδιαφέροντα της οποίας στρέφονται στη μελέτη της κλασικής αρχαιότητας και των θετικών επιστημών. Η ιστοριογραφία, λοιπόν, δεν μπορούσε να μείνει έξω απ' αυτή την εξέλιξη. Η κύρια αλλαγή αφορά τη σκιαγράφηση των ηρώων της Ιστορίας, του συναισθηματικού τους κόσμου και της αντιφατικότητας που τους χαρακτηρίζει. Δηλαδή, η χρονογραφία παραχωρεί σταδιακά τη θέση της σε ιστορικές βιογραφίες. Σ' αυτή την περίοδο, λοιπόν, γράφονται δυναστικές ιστορίες, στις οποίες προβάλλεται το βασιλικό γένος και η εκ θεού αποστολή, όπως στην περίπτωση του Βασιλείου του Α΄, του οποίου βέβαια η καταγωγή ήταν καθόλα ταπεινή από τη Μακεδονία, η δε άνοδός του στον θρόνο βάφτηκε με αίμα.

Στην προκειμένη περίπτωση στον «Βίο του Βασιλείου του Μεκεδόνο», που μας παραδίδεται στη «Συνέχεια» του Θεοφάνη, αξιοποιήθηκε από την αυλική

προπαγάνδα το εγκώμιο για τον σφετεριστή και ο ψόγος για τον ατυχή αυτοκράτορα Μιχαήλ Γ΄ τον μέθυσο. Αργότερα βέβαια, από τον 11^ο αι. και μετά, δημιουργείται μια άλλη αξιοσημείωτη τομή, η οποία είναι στενά συνυφασμένη από φιλοσοφικές αναζητήσεις και την προσπάθεια να επικρατήσει ο ορθολογισμός στη σκέψη. Ο ιστορικός πλέον επεμβαίνει στο κείμενό του, εκφέρει προσωπικές απόψεις και, το κυριότερο, προβαίνει σε κριτική των φορέων της εξουσίας. Το προσωπικό στοιχείο στην εξιστόρηση καθορίζει πλέον την ιστοριογραφία έως και το τέλος του βυζαντινού κράτους, καθώς η αποδυνάμωση της κεντρικής εξουσίας αφήνει κάποια περιθώρια στην ελευθερία της έκφρασης.

Ερ.: Πώς ο σύγχρονος ιστορικός αποφεύγει τον σκόπελο της παραχάραξης της Ιστορίας, μιας χιλιετούς Ιστορίας;

Απ.: Καμιά Ιστορία δεν είναι αντικειμενική. Ο στόχος του μελετητή είναι κυρίως η κατανόηση των κειμένων, η σωστή τοποθέτηση των κειμένων αυτών στις ιστορικές συγκυρίες στις οποίες γράφτηκαν και τελικά η αξιολόγησή τους στα συμφραζόμενα της εποχής τους. Εκείνο που θέλω να τονίσω είναι ότι οι ιστορικές πηγές παραμένουν οι ίδιες, παρ' όλο που ο πλούτος των πληροφοριών που μας δίνουν δεν εκτιμάται το ίδιο από εποχή σε εποχή, διότι η κάθε εποχή γράφει τη δική της Ιστορία και η γραφή εξαρτάται κάθε φορά από την ιδεολογία του μελετητή, τις κρατούσες τάσεις στην έρευνα και τη συνειδητή ή ασυνείδητη επιλογή των ερμηνευτικών μεθόδων που χρησιμοποιεί.

Ερ.: Εσείς τι επιδιώξατε με την τετράτομη εργασία σας και τι νέο κομίζει αυτή για τη βυζαντινή ιστοριογραφία;

Απ.: Να καλύψει πρωτίστως ένα κενό στις βυζαντινές σπουδές και να δώσει μια συνολική εικόνα της εξέλιξης της ιστοριογραφικής σκέψης στο Βυζάντιο. Ταυτόχρονα, να αναδείξει πτυχές της Ιστορίας και των πηγών της που άλλοτε ήταν άγνωστες ή ενδεχομένως και παραγνωρισμένες. Συγκεκριμένα, παρουσιάζοντας για πρώτη φορά επίλεκτα κείμενα των ιστορικών και χρονογράφων, με τον συνακόλουθο σχολιασμό τους, επιδίωξα να δώσω μια συνοπτική παρουσίαση της βυζαντινής περιόδου και προκειμένου να δώσω μια πληρέστερη εικόνα των συγγραφέων και των κειμένων τους, θεώρησα σκόπιμο να συμπεριλάβω στην εργασία επίλεκτα κείμενα

που συνοδεύονται από εισαγωγές και σχόλια, τα οποία θεωρώ ότι είναι αντιπροσωπευτικά του είδους και των επιλογών που έκαναν στα θέματά τους οι ιστορικοί και οι χρονογράφοι. Έτσι, ο αναγνώστης ή ο μελετητής μπορεί να διακρίνει τη μέθοδο του ιστορικού, την αξιοπιστία του, τις απόψεις του περί Ιστορίας αλλά και τη συγγραφική του ικανότητα.

Ερ.: Τα τελευταία χρόνια επανέρχεται το Βυζάντιο στο προσκήνιο. Τι έχει να μας διδάξει σήμερα αυτή η χιλιετής περίοδος;

Ότι πρέπει να γνωρίσουμε την Ιστορία και τον πολιτισμό μας, διότι το Βυζάντιο δεν συνοψίζεται σε κλισέ που παλαιότερα επικράτησαν, ακόμη και στην αριστερή διανόηση, είτε σε σφαίρες ανώτερης πνευματικότητας. Το Βυζάντιο δεν είναι μονοδιάστατο. Ο πολιτισμός του στηρίχτηκε στην αρχαιοελληνική διανόηση, αλλά συνάμα μπολιάστηκε από τη φιλανθρωπία και την πνευματικότητα της Ορθοδοξίας. Τα ιστορικά και χρονογραφικά κείμενα αντικατοπτρίζουν αυτή τη διττή πραγματικότητα. Απ' αυτή την άποψη αξίζουν να μελετηθούν.

* Ο Απόστολος - Δημήτριος Καρπόζηλος είναι καθηγητής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και διδάσκει Μεσαιωνική Φιλολογία στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Είναι συγγραφέας του τετράτομου έργου «Βυζαντινοί Ιστορικοί και Χρονογράφοι» (έκδ. Κανάκη).

Δημοσιευμένο στις 6 Δεκεμβρίου 2015 στο <http://www.avgi.gr/article/10966/6083031/apostolos-karpozelos-to-epangelma-tou-istorikou-opos-to-antilambanomaste->